

בישר לנו, שאפשר להיקלט בארץ ישראל ללא אמצעים רבים אלא בתנאי אחד: Umschichtung "הסבה". מילה זו חבקה עולם ומלאו. אבות הציונות רצו לראות בפירמידה החברתית, בסיס רחב של פועלים, חקלאים ובעלי מלאכה, לפי המושגים של הסוציולוגים המזרח אירופים של סוף המאה ה-19. אך בגרמניה איש העסקים היהודי לא היה "חנווני", Luftmensch או עסקן בחלומות, כתפיסת מנדלה או שלום עליכם, מקומו היה בכלכלה מערבית מפותחת. האיש סיפר עוד על התנועה החלוצית, הקיבוצית והיה מובן, שעליה לארץ ישראל אפשרית רק לצעירים. עליית מבוגרים, עם "סרטיפיקט", למעמד הבינוני - עולים בעלי £1000 לא נראתה מבטיחה. על אף זאת התחילו רבים לבקר בארץ ועלייה ספוראדית מגרמניה החלה כבר בחודשים הראשונים של 1933. אבל בווריצן לא השתכעו. הכל יעבור.

אולם לפתע נעשתה פלשתניה פופולארית ברחוב היהודי הגרמני; ההתעניינות גדלה. הנאצים החליטו לרכב על הגל הזה: כתב ה-*Angriff*, עיתונו של Goebbels, נסע לארץ ישראל היהודית ופרסם משם סדרת כתבות נלהבות על המפעל הציוני. המגמה הייתה ברורה: לעודד את היהודים להגר.

על קיומה של תנועה ציונית לא ידעתי עד 1933. התנועה בגרמניה הייתה קטנה ויהודים גרמנים מעטים נמנו עימה. סניפים היו קיימים בערים הגדולות. חוגים מקרב יהודי מזרח אירופה, שהגיעו אחרי 1918 לגרמניה, אך לא התבוללו ביהדות הגרמנית, ולא התערבו בה, היו קרובים יותר לציונות. "מרכז החלוץ" וזרם ציוני סוציאליסטי היו קיימים כבר לפני 1933, אך הרוב היהודי לא רצה לדעת מהם. יתר על כן - הם התקוממו נגד הרעיון הציוני, שראה ביהודים עם ולא השתייכות דתית בלבד. האשימו את הציונות, שתגרום לאנטישמיות בכך, שהיא מספקת לנאצים נימוקים, לא לראות ביהודים גרמנים לכל דבר (כאילו היה מקום להתייחס לאידיאולוגיה הנאצית ברצינות מדעית. הנאצים ראו ביהודים לא עם אלא גזע, טיעון שאין לו אחיזה מבחינה אתנית). זה לא שינה את המצב. היהודים הוכרזו כמחוץ לציבור הגרמני. דעת הקהל השלימה עם זה. כעבור כמה שבועות נתנו חוקי נירנברג את הגושפנקה הרשמית לכך.

הבעיה הייתה, להתמודד עם הציונות לא רק פוליטית אלא גם מנטאלית. כל הסממנים החיצונים בחיפוש אחרי "שורשים", ההזדהות הלאומית כביכול, הדת, הפולקלור - שמקורו במזרח אירופאית והתרבות האידית - כל אלה לא דיברו ליהודי הגרמני ולא הציעו לו אתגר להזדהות. נותרה רק דרך ההכרה הפוליטית הצרופה, התנועה הקיבוצית שהיא דרך לרבים, כפי שאמרו, אך לא לכולם. ייתכן ורק לצעירים.

מיד, עם עלייתם לשלטון, הרסו הנאצים את חיי הרוח והתרבות בגרמניה ע"י "התאמה" (Gleichschaltung) לאידיאולוגיה שלהם. במרכז הפעולה עמדה הרחקת היהודים מהתיאטרון, הקולנוע והתזמורות הממלכתיות. מהעיתונות, מהאוניברסיטאות ומרכזי המדע - וכל מוסדות התרבות הציבוריים. התיאטרון נפגע ראשון: נאסר על שחקנים יהודים לשחק על במה גרמנית, כמו-כן נאסר על במאים יהודים ומנצחים ונגנים יהודים להופיע בתזמורות הגרמניות. האווירה ששררה אחרי ה"טיהורים" בחיי התרבות בגרמניה לא עודדה יהודים לקחת חלק באירועים אומנותיים "גרמניים". כדי לדאוג לצרכים של הציבור היהודי ולספק עבודה לאמנים היהודים המפוטרים, נוצר מוסד יחיד במינו בהיסטוריה היהודית בגרמניה - "ברית תרבות יהודי גרמניה" (Kulturbund der Juden in Deutschland). היה זה כמובן בעידוד ותמיכת השלטונות הנאצים: אלה קבעו, על פי האידיאולוגיה שלהם, שהיהודי הוא הגורם ההרסני בתרבות הגרמנית ויש למנוע ממנו כל דריסת רגל בה. היהודים בתוך עצמם יכולים לעסוק במה שהם רואים כתרבות, אבל אסור להם לגעת במה שהוכרז כ"נכס תרבות גרמני" - whatever that means.

התארגנה במה יהודית כביטוי לתרבות יהודית גרמנית, בתיאטרון, מוסיקה וספרות. מיותר לציין שהרמה בכל אלה הייתה גבוהה ביותר (לפחות בשנים הראשונות, עד שאלה שעסקו בשטח זה הצליחו להגר, אם בכלל). אירוניה הייתה בכך, שהרמה התרבותית של הבמה והספרות הגרמנית ירדה לשפל המדרגה וה-*Kulturbund* היהודי נותר כנאות מדבר בשממה התרבותית הנאצית. לציבור הרחב הלא יהודי עובדות אלו לא היו ידועות, מה גם שבדיווחים הנאציים המעטים שהתייחסו לנושא, מפעלי התרבות היהודיים תוארו כמשהו הדומה לריקודים שבטיים במרכז אפריקה.